

DeGrazia, D., & Millum, J. (2021). *A Theory of Bioethics*. Cambridge University Press. 316 pages. <https://doi.org/10.1017/9781009026710>

Klar for en ny teori i bioetikk?

Early View publication date: 21 June 2022

DOI: <http://dx.doi.org/10.5324/eip.v16i1.4870>

This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Siden 1979 har standardverket i bioetikk vært Tom Beauchamp og James Childress' *Principles of Biomedical Ethics*. Verket fortsetter å komme i nye utgaver (8. utgave kom i 2019), til tross for at flere har utfordret dets hegemoniske posisjon. Nå gjøres det et nytt forsøk. Med boken *A Theory of Bioethics*, utgitt i 2021, håper den amerikanske duoen David DeGrazia og Joseph Millum (D&M) å gi bioetikkkfeltet et friskt pust. Intensjonen er god, men kveles noe av forfatternes overanalytiske behandling.

Forfatterne bak denne innholdsrike 300-siders boken har et gunstig utgangspunkt for å gi et bredt og grundig teoretisk rammeverk innenfor bioetikken. DeGrazia har bakgrunn fra dyreetikk, og hans første bokutgivelse er den velkjente *Taking Animals Seriously* (1996). Han står også bak flere bøker på bioetikkkfeltet, som *Creation Ethics* (2012), antologien *Biomedical Ethics* (7.utg, 2011), og *Principles of Animal Research Ethics* (2021). Millum har på sin side arbeidet med samtykkeproblematikk, forskningsetikk, og ressursfordeling i helseforskning. Hans bok *The Moral Foundation of Parenthood* kom i 2018. Sammen dekker D&M dermed store deler av bioetikkkfeltet i sine tidligere utgivelser, noe de spiller godt på i dette verket. Boken dekker svært mange tema og problemstillinger, bl.a. etisk metode, verditeori, skadebegrepet, autonomi, rettferdig fordeling, moralsk status, velferd og personlig identitet.

Boken kan dermed fungere godt som oppslagsverk for ferske bioetikere, men tilbyr også dype analyser av begreper og praksiser for den mer drevne. Samtidig gjør det jobben med å oppsummere bokens innhold mer utfordrende, for her er det ikke ett gjennomgående argument som vi kan gjengi i korte trekk. Strategien synes å være å gå inn i bioetikkkfeltet med to hatter: Som «kartografer» forsøker D&M å risse opp et kart som skal avbilde selve allmennmoralen (som de vedgår ikke er helt allmenn). Dernest, som «arkitekter», forsøker de å innlemme sine innsikter i et omfattende byggverk. Dette byggverket har grunnverdier som støtter eller underbygger mer generelle handlingsprinsipper, som i sin tur støtter snevrere handlingsprinsipper.

Resultatet av alt dette skal være en normativ etisk teori med forankring i mer eller mindre allment godtatte moralske oppfatninger. D&M mangler med andre ord ikke ambisjoner, men gitt det mangfoldet av teorier som allerede eksisterer på feltet står de også i fare for å slå inn åpne dører.

En universalteori for bioetiske problemstillinger

D&M ønsker å komme frem til en teori som gir «en struktur av generelle moralske normer som bidrar til å gi konkrete moralske dommer» (s.34, vår oversettelse). En slik teori skal altså både være generelt plausibel og informativ, og gi grunnlag for moralske vurderinger og avgjørelser i et bredt tilfelle av konkrete saker.

For å oppfylle dette kravet starter D&M med en tilnærming som er inspirert av John Rawls' begrep om *reflektert likevekt* (reflective equilibrium). Denne tilnærmingen tar utgangspunkt i allmenne moralske intuisjoner og foreslåtte etiske prinsipper. Dersom en konflikt oppstår mellom intuisjoner og prinsipper, må en avstemme disse ved å justere ens intuisjoner eller prinsipper. Ved å justere ens intuisjoner og prinsipper, gjerne i flere omganger, vil en kunne nå en reflektert likevekt, hvor intuisjoner og prinsipper er konsistente og støtter hverandre. Ved hjelp av denne fremgangsmåten kan en utvikle en moralsk teori.

Ifølge D&M har denne tilnærmingen den fordel at den kan artikulere og systematisere det virvaret av moralske verdier, holdninger og oppfatninger vi allerede finner i allmenmoralen. Dette må altså ikke misforstås som et forsøk på å avdekke moralske sannheter en gang for alle. Målet er snarere å «veilede oss i våre vurderinger av nyoppståtte eller vanskelige moralske spørsmål, *gitt de oppfatningene vi allerede har.*» (s.26, vår oversettelse). I den moralske erfaringen *ser vi* rett og urett, godt og vondt, og har et rikt moralsk vokabular for å gi uttrykk for disse opplevelsene. Men disse moraldommene skjer gjerne *ad hoc* og trenger ikke være forenlige med hverandre på tvers av tilfeller, ei heller mellom personer. Til kontrast skal moralteorien ha en mer pålitelig metode som skal gjenkjennes som konsekvent, men samtidig være i tråd med vår «magefølelse».

Moralteori med utgangspunkt i metoden om reflektert likevekt er ikke noe nytt, men D&M antyder at det er en mangel på tilstrekkelig bruk av metoden i bioetikken. Bioetikk er et stadig voksende felt som inkluderer både medisin, behandling og pleie, legemidler, offentlig helse og livsvitenskapene (s.1). Her gir nye teknologiske muligheter opphav til etiske dilemma på løpende bånd, og etikeren blir neppe arbeidsledig med det første. Nye moralske innsikter ville således være hjertelig velkommen her, men spørsmålet som stiller seg er om vi med D&M får noe mer enn en ny begrunnelse for allerede aksepterte verdier og prinsipper. Men la oss først se hva denne teorien går ut på.

To-verdi-teori

Konturene av den normative teorien består av et sett med fundamentale og generelle verdier og prinsipper. I tillegg artikulere D&M noen mer konkrete prinsipper med smalere omfang, som ikke-skadeprinsippet, velgjørenhet, rettferdig fordeling og autonomi (s.35). Vi vil her prøve å gi en kort oppsummering av hovedtrekkene i teorien.

Det er to verdier som er fundamentale og ikke-reduserbare i lys av metoden om reflektert likevekt: *velferd* (well-being) og *respekt for rettighetshavere* – derav navnet på teorien, *The Dual Value Theory*. Det er ikke umiddelbart klart hvorfor akkurat disse verdiene skal opphøyes. Det kunne like gjerne ha vært bare én verdi, eller mange flere for den saks skyld. Når D&M velger akkurat disse to verdiene som grunnleggende, synes det først og fremst å være av praktiske hensyn; de skal informere oss om teoriens bruksområde og rekkevidde – det vil si, hvem som skal

gis moralsk status og hvorfor. Hvem angår eller “treffer” disse verdiene og prinsippene? Hvem er mottakerne av moralsk handling, og hva kjennetegner dem? Ifølge D&M innebærer det å «ha» moralsk status at aktører har visse forpliktelser overfor et vesen dersom (og fordi) vesenet har interesser. Et interesse-besittende vesen har således moralsk status, som igjen medfører at moralske aktører har plikter overfor vesenet. Dette er med andre ord en gjensidig relasjon. Med et slikt interessekrav ligger det også i kortene hvordan de grunngir moralsk status: Alle følevesener (sentient beings) har interesser, og føleevnen anses som det nødvendige og tilstrekkelige kriterium for å grunngi moralsk status (s.177).

Følgelig kan vertebrater som pattedyr, fugl, fisk, krypdyr og amfibier anses som følende vesener med interesser, og de besitter dermed moralsk status ifølge D&Ms teori (s.183). Det er nok her boken er på sitt mest kontroversielle. Men betyr moralsk status at ethvert individ som har moralsk betydning teller likt?

For å svare på dette henter D&M inn et generelt prinsipp som skal indikere hvor *mye* vesener teller i relasjon til andre. I utgangspunktet, sier D&M, er dette et *likhetsprinsipp*, hvor likt moralsk hensyn skal tilkomme ethvert vesen med interesser. Men dette modereres raskt ved å si at verdien av velferd begrenser seg til et likt *konsekvensetisk* hensyn. Imidlertid hevder de at verdien av respekt for rettighetshavere lar oss avlede et hierarki innenfor gruppen av vesener med moralsk status. Ikke alle vesener med moralsk status har *like interesser*, og følgelig ei heller *like rettigheter*.

Dermed anerkjenner D&M at selv om «alle dyr er like» så er «noen dyr likere enn andre», som George Orwell skrev i *Animal farm* (1945). Slik dreier D&M diskusjonen videre til den velkjente distinksjonen mellom personer og ikke-personer. Her viderefører de Robert Nozicks treffende beskrivelse av en form for dyreetikk som han i catchy ordlag omtaler som en «utilitarianism for animals, Kantianism for people» (1974, s.39). D&M tilpasser Nozicks frase og oppsummerer deres teori om moralsk status som, «rights for persons, utilitarianism for sentient nonpersons.» (s.198) - ikke like fengende, men en fungerende oppsummering av posisjonen.

Denne totrinns-modellen om moralsk status er på ett plan egalitær, hvor grunnprinsippet tilkommer alle med moralsk status. På den andre siden anerkjenner den et sterkere vern for personer – vesener med det de kaller en *narrativ identitet*. Vesener med narrativ identitet har en erfart fortid, nåtid og fremtid, som former deres selvbilde. De bærer med seg en fortelling om hvem de er og hvor de skal, og det utgjør en moralsk betydningsfull forskjell. Vesener med narrativ identitet har en interesse av et vern mot at ytre krefter skal spolere utfoldelsen av deres fortelling og tilskrives således en rekke rettigheter.

Her skal man forstå ‘rettigheter’ i streng forstand som moralske hensyn som ikke kan tilsidesettes ved å appellere til nytte. Slike rettigheter, sier D&M, tilskrives *utelukkende* personer. Det inkluderer da også mennesker som *forventes* å utvikle seg til personer, og skyver fra seg de man *ikke* knytter slike forventninger til. Dermed åpner D&M opp for at forskning på stamceller fra embryoer, samt selvbestemt abort, kan legitimeres – uten at det er helt tydelig når og på hvilket grunnlag man kan si at selvbestemt abort *ikke* lenger kan rettferdiggjøres.

Over mållinja?

Kan vi si at teorien deres lander på en reflektert likevekt? Til en viss grad. Teorien fremstår som sammenhengende og velbegrunnet. De konkluderende bemerkningene tilsier imidlertid at forfatterne er fullstendig klar over at teorien ikke er altomfattende og at mange diskusjoner er utelatt. Forsøket kan derfor kanskje best forstås som en tentativ planskisse over et lovende koherent rammeverk, men at siste ord ikke er sagt. En slik forsøksvis og åpen tilnærming er i stor grad forfriskende for de som ikke helt har plassert seg i de tradisjonelle moralfilosofiske leirene.

Det er imidlertid et bemerkelsesverdig fravær av diskusjon rundt valgene forfatterne gjør underveis i utformingen av teorien. Noe som for eksempel slår leseren med andre moralfilosofiske tilbøyeligheter enn konsekvensetikk og pliktetikk, er at til tross for at metoden de anvender baserer seg på før-teoretiske intuisjoner, så legger den veldig til rette for en prinsipp-etisk tenkning. Man undres over hvorfor det dydsetiske språket ikke i større grad dukker opp her, da det inneholder et vokabular som er godt utviklet i den før-teoretiske moralen. De sneier riktignok innom en slags forankring av dyder tidlig i teksten, men for D&M er dydene parasittære på de moralske prinsippene ettersom dydene forstås utelukkende som karaktertrekk som fremmer eller fasiliterer rett atferd i tråd med prinsippene (s.55).

Denne forutgående avgjørelsen i måten D&M anvender metoden på virker således å ta for gitt noen antakelser om hva teorien kan eller bør bestå av, uten at leseren blir helt klar over hvorfor disse er foretatt eller begrunnet i metoden. Her har kanskje ikke forfatterne gjort tilstrekkelig for å dra leseren med. Til og med de fundamentale verdiene i teorien synes å poppe opp ut av intet, og vi får en anelse om at noe av arbeidet og systematiseringen har foregått på bakrommet. De vekker riktignok ikke sterke motforestillinger, men det føles som om vi som lesere er ført til en destinasjon uten at vi fikk med oss resten av reisen.

En ny Bibel i bioetikk?

Overordnet sett er boken oversiktlig og velskrevet og lykkes nok både i dybde og bredde. Her må riktignok ikke 'velskrevet' forveksles med 'engasjerende'. Skrivestilen er tidvis trettende, og leseren kan oppleve å bli forvirret over hvilke konklusjoner man skal trekke. Likevel, sentrale begreper klargjøres og har god forankring i pågående diskusjoner innenfor feltet. D&Ms dybdekunnskap kommuniseres godt til leseren og innvier dem i aktuelle problemstillinger. Et videre pluss er at kapitlene kan leses mer eller mindre uavhengig av hverandre, og vi ser for oss at teksten vil fungere godt som referanselitteratur.

Trenger bioetikken en ny Bibel? Selv mener D&M å se et substansielt tomrom i den eksisterende litteraturen – et behov som deres teori skal dekke. På den ene siden har eksisterende litteratur for lite omfang. Etisk teori diskuteres ikke i tilstrekkelig grad i sammenheng med etisk metode. De ønsker også, i større grad enn tidligere, å integrere flere diskusjoner omkring problemer fra andre deler av filosofien som har relevans i bioetikken – diskusjoner som angår moralsk status, personlig identitet, skade og velferd (s.3). På den andre siden bør ikke en teori om bioetikk gå ut ifra for snevre teoretiske utgangspunkt (som f.eks. kontraktteori, konsekvensetikk, osv.). Vi kan her forstå innvendingen som at slike teoretiske utgangspunkt i alt for stor grad er «lukket» eller avgrenset fra de moralske

realitetene og holdningene de er ment å belyse. D&M virker dermed å ha et ønske om å etablere en etisk teori som i mye større grad er i kontakt med hva de praktiserende allerede bifaller av moralske normer og verdier.

Ved å imøtekomme disse tilkortkommenhetene i den eksisterende litteraturen mener D&M å kunne henvende seg til et vidt spenn av lesere – alt fra den uskolerte nysgjerrige til den trente bioetiker. Men faren ved å skulle favne så bredt er at innholdet blir for avansert for førstnevnte og for velkjent for sistnevnte. Den store bredden kan gjøre at mange vil oppleve diskusjonstemaene som velkjente og at konklusjonene som avledes er ukontroversielle. Forfatterne selv vil nok mene at dette er bokens store styrke; de underbygger simpelthen gjeldende normer. Som de selv sier er deres ambisjon begrenset til å overbevise de som allerede deler visse oppfatninger med forfatterne, og «gitt at de deler disse oppfatningene har de god grunn til å trekke samme konklusjoner [som forfatterne]» (s.26, vår oversettelse).

Det kan også nevnes at D&M bruker mange eksempler gjennom teksten. Noen lengre, de fleste korte. Noen innenfor bioetikk og andre utenfor. Eksempelene belyser og utdypes. Det kan imidlertid til tider virke som om D&M har et litt anstrengt forhold til oppdraget de har gitt seg selv: det skal være en generell normativ teori, samtidig som det skal være særlig opplysende og anvendbart innenfor bioetikk. Særlig kommer dette til uttrykk når de diskuterer eksemplet om tortur. Kan det noen gang være riktig å overskride noens rett til å ikke bli torturert? «Ja, men bare i prinsippet; aldri i praksis.» (s.74) argumenterer de. Argumentet fungerer godt nok isolert sett, men det fremstår noe unødvendig å disponere over fem sider for å få frem dette poenget, og dette antyder at forfatterne har strevd litt med å holde seg i tøylene.

Noen eksempler antyder også en noe stiv og kunstig anvendelse av regeltenkning. D&M gir blant annet følgende eksempel i teksten (s.115): se for deg at en middelaldrende mann skal trekke visdomstanna og uttrykker et ønske om å gjennomgå behandlingen uten smertelindring. Tannlegen blir usikker på om ønsket fra pasienten er autonomt (er han velinformert?). D&Ms konklusjon er at tannlegen må vurdere hvorvidt pasienten har full forståelse for hva operasjonen innebærer. Som leser virker hele situasjonsbeskrivelsen både konstruert og virkelighetsfjern. Står det egentlig noe på spill her? Ville ikke en god tannlege bare ha sagt at «Nåvel, du får nå bare skrike ut når du ombestemmer deg.»? Likevel bør D&M få mye ros for spennet av eksempler i teksten. De diskuterer alt fra patentlover, bruk av gnagere og store menneskeaper i forskning, frihet til å velge å få barn, samt mennesker med demens sin rett til å få deres tidligere uttrykte ønsker imøtekommet.

I det store og hele kan en undres over hvorfor boken i det hele tatt skal kalles en teori i *bioetikk* da D&M mener at rammeverket lar seg applisere mye bredere (uten at det spesifiseres videre). Muligens svarer de på dette selv når de skriver at teorien vil være spesielt fruktbar nettopp for bioetikk-feltet. Den er, ifølge forfatterne, tross alt mer progressiv enn konkurrerende teorier: den behandler blant annet ikke-menneskelige dyr med et større moralsk alvor og tilskriver oss flere plikter når det gjelder å bekjempe global fattigdom (s.3). Samtidig vil man som leser stusse litt over den selverklærte «progressiviteten» til en teori som i stor grad skal være konservativ. Ja, den er muligens mer progressiv i omfang enn tidligere publiseringer på feltet, men ikke i innhold.

Alt i alt er det vanskelig å synes at D&M lykkes med å overbevise oss om behovet for en ny universalteori for bioetiske problemstillinger. Boken skjennes av en smule hybris, en overdrevent analytisk tilnærming, og en noe tørr språkdrakt. Vi synes boken lykkes best i det små. D&M byr i sine beste stunder på opplysende diskusjoner om tema som narrativ identitet, og om hva som konstituerer døden. Disse diskusjonene ligger som små oaser i ørkenen, men det er disse som i størst grad gir denne boken livets rett.

Kamilla Østerberg og Henrik Wathne, NTNU

Litteraturliste

Nozick, R. (1974). *Anarchy, State, and Utopia*. New York: Basic Books.
Orwell, G. (2021). *Animal farm*. Oxford University Press.